

İŞGALDAN AZAD OLUNMUŞ ƏRAZİLƏRDƏ BƏRPA-QURUCULUQ İŞLƏRİNİN APARILMASI

Ümumiyyətlə, azad edilmiş ərazilərin əsaslı şəkildə bərpa edilməsi və orada müasir infrastrukturun yaradılması Qarabağın inkişafının əsas strateji istiqamətlərindən biridir. Çünki bərpa prosesi həyata keçirilmədən həmin ərazilərin sosial-iqtisadi inkişafını təmin etmək mümkün deyildir. Yenidənqurma və bərpa prosesinin həyata keçirilməsi Azərbaycanda ümumi iqtisadi inkişafa təkan verəcək, yeni iş yerlərinin yaranmasına şərait yaradacaqdır. Azad edilmiş ərazilərdə infrastruktur tamamilə məhv edildiyindən və buna görə də həmin ərazilər sıfırdan bərpa edildiyindən orada texnoloji yeniliklərin tətbiqi daha asandır. Ona görə də Qarabağın bərpası prosesində texnoloji yeniliklərin tətbiqi və müasir standartlara cavab verən infrastrukturun yaradılması əsas məqsədlərdəndir. Daha sonra həmin ərazilərin bərpası nəticəsində əldə edilən təcrübə digər rayonlarda da tətbiq edilə bilər. Ümumilikdə, bərpa prosesi ilə bağlı müəyyən edilmiş əsas məqsədlərə aşağıdakıları aid etmək olar:

- bərpa prosesinin keyfiyyətli və qənaətli şəkildə həyata keçirilməsi;
- müasir standartlara cavab verən inkişaf modelinin yaradılması;
- azad edilmiş ərazilərin texnologiya baxımından yüksək inkişaf etmiş əraziyə çevrilməsi;
- qabaqcıl texnoloji şirkətlərin bərpa prosesinə cəlb edilməsi;
- azad edilmiş ərazilərin “Yaşıl Enerji” zonasına çevrilməsi.

Bərpa prosesinin səmərəli və mərkəzləşmiş şəkildə təşkil edilməsi və qeyd edilən məqsədlərə çatmaq üçün Azərbaycan hökuməti zəruri tədbirlər görmüşdür. Belə ki, müharibədən dərhal sonra 2020-ci ilin noyabrında Əlaqələndirmə Qərargahı və onun tərkibində də İdarələrarası Mərkəz yaradılmışdır. Bu mərkəzin nəzdində isə müxtəlif məsələlər üzrə 17 işçi qrupu yaradılmışdır. İşçi qruplarının bütün istiqamətlər üzrə planlı və kompleks şəkildə fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün isə Strateji Fəaliyyət Planı hazırlanmışdır. Yaradılmış işçi qruplarına aşağıdakılar aiddir: [4]

1. Hərbi-siyasi məsələlər üzrə işçi qrup;
2. Fövqəladə hallar və humanitar məsələlər üzrə işçi qrup;
3. Hüquqi və beynəlxalq hüquqi məsələlər üzrə işçi qrup;
4. Nəqliyyat və logistika üzrə işçi qrup;
5. Minalardan və partlamamış sursatlardan təmizləmə üzrə işçi qrup;
6. Beynəlxalq təşkilatlar və QHT-lərlə əlaqələr üzrə işçi qrup;
7. Tarix və mədəniyyət abidələri, mədəniyyət müəssisələri üzrə işçi qrup;
8. Şəhidlər və itkin düşmüş şəxslər üzrə işçi qrup;
9. Media ilə iş və informasiya təminatı üzrə işçi qrup;
10. İqtisadi məsələlər üzrə işçi qrup.

Qeyd etdiyimiz tədbirlərlə yanaşı 2020-ci ilin fevral ayında təsdiq edilmiş “Azər-

baycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” sənədində “işğaldan azad olunmuş ərazilərə böyük qayıdış” beş prioritetdən biri kimi müəyyən edilmişdir. Sə-nəddə bu prioritetin uğurla reallaşdırılması üçün iki məqsəd müəyyən edilmişdir: daya-nıqlı məskunlaşma və iqtisadi fəaliyyətə reintegrasiya. Bu məqsədlərin həyata keçiril-məsi ilə regionun iqtisadi potensialından səmərəli istifadə olunmaqla, əhalinin məs-kunlaşma səviyyəsinin işğaldan əvvəlki səviyyəyə çatdırılması təmin edilməli və azad edilmiş ərazilərin ölkə üzrə iqtisadi fəaliyyətdə payı işğaldan əvvəlki vəziyyətə çatdı-rılmalı və daha sonra artırılmalıdır. Ona görə də deyə bilərik ki, azad edilmiş ərazilərin bərpası təkcə Qarabağ regionunun deyil, bütünlükdə Azərbaycan iqtisadiyyatının inki-şafı baxımından da böyük əhəmiyyət daşıyır. Bərpa prosesinin hansı formada həyata keçirilməsini müəyyən etmək üçün nəqliyyat, enerji, şəhərsalma və digər istiqamətlər üzrə həyata keçirilən layihələri və qarşıya qoyulan məqsədləri nəzərdən keçirək. Nəq-liyyat sektoru işğaldan azad olunmuş ərazilərin yenidən qurulması istiqamətində atılan ilk addımlar avtomobil yolların çəkilməsi oldu. Qarabağın dirçəlişinə aparən “Böyük Qayıdış” proqramının birinci mərhələsi məhz işğal olunmuş ərazilərdə yeni yol-nəq-liyyat infrastrukturunun yaradılmasıdır. İcra edilən nəqliyyat layihələri Şimal, Cənub və Şərq istiqamətindən Qarabağa hərəkət etmək imkanı yaradacaqdır. Həyata keçirilən və ya həyata keçirilməsi planlaşdırılan avtomobil, dəmiryolu və hava limanı layihələ-rini ayrı-ayrılıqda nəzərdən keçirək:

Enerji sektoru Bərpa prosesində qarşıda duran mühüm vəzifələrdən biri də işğal-dan azad edilmiş ərazilərdə enerji infrastrukturunun qurulması və enerji təhlükəsizli-yinin təmin edilməsidir. Əsas məqsəd azad edilmiş torpaqlarda ən müasir standartlara cavab verən enerji sisteminin yaradılması və ölkənin ümumi enerji sisteminə inteqra-siya edilməsidir.

Şəhər və kəndlərin yenidən qurulması Azad edilmiş ərazilərin bərpasının əsas istiqamətlərindən biri də şəhər və kəndlərin yendən qurulmasıdır. Şəhər və kəndləri-mizin işğalçılar tərəfindən əsaslı şəkildə dağıdılması bu istiqamətdə əsaslı işlərin gö-rülməsini tələb edir. Hesablamalar göstərir ki, işğal nəticəsində 9 mindən çox evə zi-yan dəymişdir. Bu evlərin bərpası ilə bağlı müəyyən edilmiş əsas istiqamətlər çox-mənzilli evlərin yenidən tikilməsi, kəndlərin bərpası ilə bağlı vahid yaşayışın tətbiq edilməsi və kəndlərdə optimal say tərkibinin müəyyən edilməsidir. İşğaldan əvvəl bəzi kəndlərdə yaşayan əhalinin sayı çox az idi. Bərpa prosesində kiçik kəndlərin salınması səmərəli olmadığından indi daha böyük kəndlərin salınması nəzərdə tutulur [2].

Bərpa prosesində xarici ölkə və şirkətlərin iştirakı Azərbaycanın işğaldan azad edilmiş ərazilərində bərpa işlərinin həyata keçirilməsinə xarici ölkələr və şirkətlər də böyük maraq göstərirlər və bu istiqamətdə təkliflərini irəli sürürlər. Ölkə başçısının qeyd etdiyi kimi həmin ərazilərdə bərpa işlərində ancaq müharibə dövründə ədalətli mövqe tutmuş və Azərbaycana qarşı dostluq münasibəti nümayiş etdirmiş ölkələr və onların şirkətləri iştirak edə biləcəkdir. Artıq bərpa prosesinə bir sıra xarici dövlətlər və onların şirkətləri cəlb edilmişdir. Ölkələr üzrə həyata keçirilən layihələrə aşağıda-kılar aiddir: bərpa prosesində ən sıx əməkdaşlıq müharibə dövründə Azərbaycana ən böyük dəstək verən Türkiyə şirkətləri ilə qurulur.

İtaliyanın “Ansaldo Energia” şirkəti ilə 2020-ci ilin dekabr ayında Qarabağ re-

gionunda yerləşən dörd yarımstansiyaya avadanlıqların tədarükünə dair müqavilə imzalanıb. Müqavilənin dəyəri 6 milyon dollardır və müqavilə əsasında hər birinin gücü 110 kilovat olan stansiyalar Ağdam, Füzuli, Qubadlı və Kəlbəcər rayonlarında yerləşir. Stansiyalar 2021-ci ilin iyun ayının sonunda tikilərək istifadəyə veriləcəkdir. Britaniya hökuməti də bərpa prosesində Azərbaycana dəstək verməkdə maraqlı olduğunu bəyan etmişdir. Britaniya şirkətlərinin daha çox maraq göstərdiyi sahələrə texnologiya sahəsi “Ağıllı” və “Yaşıl” şəhərlərin yaradılması, bərpa olunan enerji sənayesi, minalardan təmizləmə və mədən sənayesi aiddir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Azərbaycanın post-konflikt ərazilərinin bərpası: konseptual əsaslar. 270 səh;
2. “Azərbaycan - 2020: Gələcəyə Baxış” İnkişaf Konsepsiyası. Bakı, 29 dekabr 2012-ci il. <http://www.president.az>
3. Azərbaycanda turizm: statistik məcmuə. (2021), Bakı, Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi – 96 səh.
4. Bilalov B.Ə., Güllalıyev Ç.G., (2015), Turizmin əsasları. Bakı, “QHT Nəşriyyatı” – 492 səh.